

Sprog i Norden

Titel: Store og små sprog
Forfatter: Jørn Lund
Kilde: Sprog i Norden, 2012, s. 1-10 [i hæftet: s. 23-32]
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Store og små sprog

Jørn Lund

Denne artikel handler om store og små sprog, om stærke sprog og svage sprog, om rige sprog og fattige sprog, om sprog med lang radius og kort radius, om sprog mellem mennesker og i mennesker.

Nogle sprog er indiskutabelt store, stærke, rige og langtrækkende, engelsk fx Andre er indiskutabelt små og svage og har kort aktionsradius, det thailandske sprog mlabri for at tage et eksempel, der er velbeskrevet af den danske sprogforsker Jørgen Rischel (Rischel, 2007). Men mlabri kan udmærket være et rigt sprog, et kulturbærende sprog med stor udtrykskraft. Alligevel vil man nok uvilkårligt karakterisere det som et lille sprog. Vigdís Finnbogadóttir protesterede engang over, at islandsk blev kaldt et lille sprog. Hun opfatter det som lige så stort som andre. At karakterisere sproget som lille er overfladisk. Islandsk er et stærkt kulturudtryk og fastholder forbindelsen mellem nutid og fortid. Storhed og størrelse er ikke det samme.

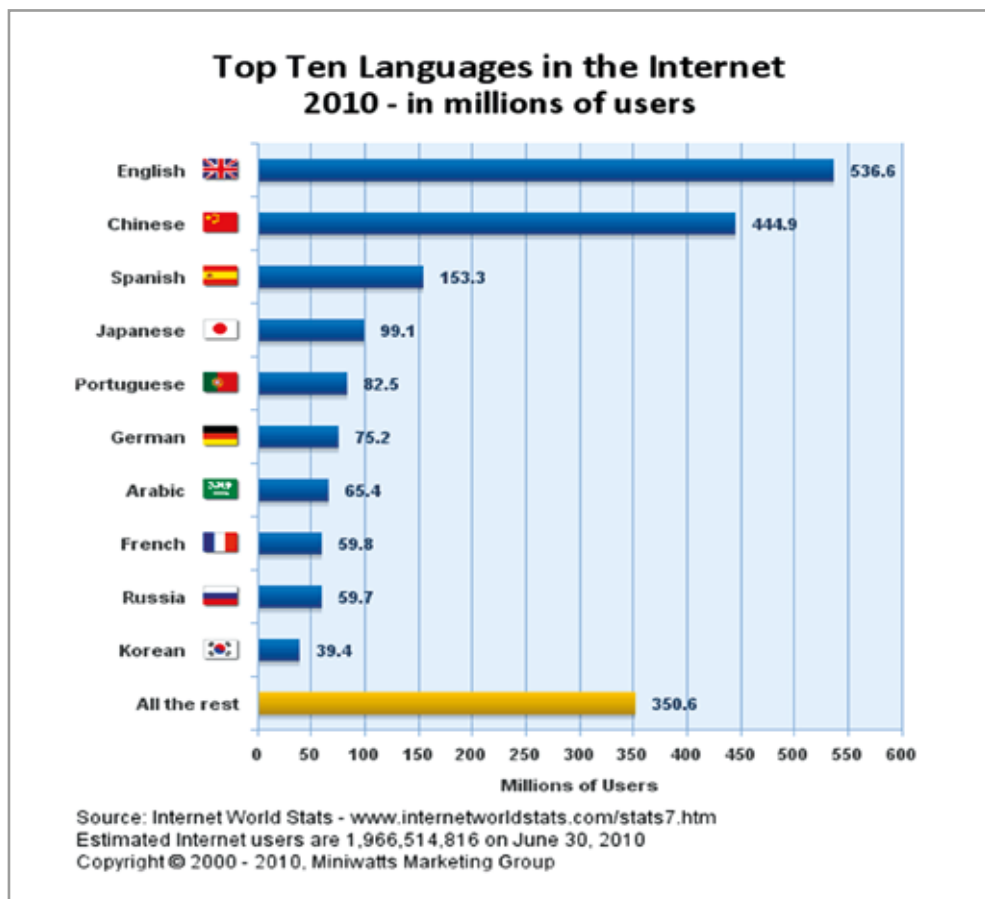
Store og små sprog

Lad os nu se, hvordan opgørelsen over store og små sprog kan se ud:
[Language Percent of World Population Mandarin 12.44% Spanish 4.85% English 4.83% Arabic 3.25% Hindi 2.68% Bengali 2.66% Portuguese 2.62% Russian 2.12% Japanese 1.80% German 1.33% Javanese 1.25% Others 61.17%]

Kilde: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_languages_by_number_of_native_speakers

Der må skelnes mellem opgørelser, der alene ser på antallet af dem, der har det pågældende sprog som modersmål/hovedsprog, og de opgørelser der ser på antallet af dem, der har det pågældende sprog som andetsprog eller behersker det som mere end et sekundært fremmedsprog. Engelsk bliver et større sprog, hvis man optæller alle med bare en nogenlunde beherskelse af sproget.

Man kan også rangordne sprogs størrelse ved at se på antallet af brugere på nettet:

Kilde: <http://www.internetworldstats.com/stats7.htm>

Man har også aktuelle målinger af internetbrugere i de europæiske lande. Det kan diskuteres, om en stor udbredelse i sig selv styrker nationalsproget eller måske omvendt fremmer udbredelsen af engelsk. Men man må antage, at en stor udbredelse i et sprogområde formodentlig også afspejler, at det pågældende lands hovedsprog er det mest anvendte på nettet.

Internet and Facebook Usage in Europe

EUROPE	Population (2012 Est.)	Internet Users, 30-June-12	Penetration (% Population)	Users % in Europe	Facebook 31-Dec-12
Albania	3,002,859	1,471,400	49.0 %	0.3 %	1,097,800
Andorra	85,082	68,916	81.0 %	0.0 %	34,540
Austria	8,219,743	6,559,355	79.8 %	1.3 %	2,915,240
Belarus	9,643,566	4,436,800	46.0 %	0.9 %	533,360
Belgium	10,438,353	8,489,901	81.3 %	1.6 %	4,922,260
Bosnia-Herzegovina	3,879,296	2,327,578	60.0 %	0.4 %	1,345,020
Bulgaria	7,037,935	3,589,347	51.0 %	0.7 %	2,522,120
Croatia	4,480,043	3,167,838	70.7 %	0.6 %	1,595,760
Cyprus	1,138,071	656,439	57.7%	0.1 %	582,600
Czech Republic	10,177,300	7,426,376	73.0 %	1.4 %	3,834,620
Denmark	5,543,453	4,989,108	90.0 %	1.0 %	3,037,700
Estonia	1,274,709	993,785	78.0 %	0.2 %	501,680
Faroe Islands	49,483	39,948	80.7 %	0.0 %	31,820
Finland	5,262,930	4,703,480	89.4 %	0.9 %	2,287,960
France	65,630,692	52,228,905	79.6 %	10.1 %	25,624,760
Germany	81,305,856	67,483,860	83.0 %	13.0 %	25,332,440
Gibraltar	29,034	20,660	71.2 %	0.0 %	21,700
Greece	10,767,827	5,706,948	53.0 %	1.1 %	3,845,820
Guernsey & Alderney	65,345	48,300	73.9 %	0.0 %	2,620
Hungary	9,958,453	6,516,627	65.4 %	1.3 %	4,265,960
Iceland	313,183	304,129	97.1 %	0.1 %	227,000
Ireland	4,722,028	3,627,462	76.8 %	0.7 %	2,183,760
Italy	61,261,254	35,800,000	58.4 %	6.9 %	23,202,640
Jersey	94,949	45,800	48.2 %	0.0 %	32,760
Kosovo	1,836,529	377,000	20.5 %	0.1 %	n/a
Latvia	2,191,580	1,570,925	71.7 %	0.3 %	414,520
Liechtenstein	36,713	31,206	85.0 %	0.0 %	12,780
Lithuania	3,525,761	2,293,508	65.1 %	0.4 %	1,118,500
Luxembourg	509,074	462,697	90.9 %	0.1 %	227,520
Macedonia	2,082,370	1,180,704	56.7 %	0.2 %	962,780
Malta	409,836	282,648	69.0 %	0.1 %	217,040
Man, Isle of	85,421	39,460	46.2 %	0.0 %	39,380
Moldova	3,656,843	1,639,463	44.8 %	0.3 %	285,640
Monaco	30,510	30,700	100.6 %	0.0 %	36,220

Montenegro	657,394	328,375	50.0 %	0.1 %	306,260
Netherlands	16,730,632	15,549,787	92.9 %	3.0 %	7,554,940
Norway	4,707,270	4,560,572	96.9 %	0.9 %	2,771,480
Poland	38,415,284	24,940,902	64.9 %	4.8 %	9,863,380
Portugal	10,781,459	5,950,449	55.2 %	1.1 %	4,663,060
Romania	21,848,504	9,642,383	44.1 %	1.9 %	5,374,980
Russia	142,517,670	67,982,547	47.7 %	13.1 %	7,963,400
San Marino	32,140	17,000	52.9 %	0.0 %	9,420
Serbia	7,276,604	4,107,000	56.4 %	0.8 %	3,377,340
Slovakia	5,483,088	4,337,868	79.1 %	0.8 %	2,032,200
Slovenia	1,996,617	1,440,066	72.1 %	0.3 %	730,160
Spain	47,042,984	31,606,233	67.2 %	6.1 %	17,590,500
Svalbard & Jan Mayen	2,191	n/a	n/a	n/a	n/a
Sweden	9,103,788	8,441,718	92.7 %	1.6 %	4,950,160
Switzerland	7,925,517	6,509,247	82.1 %	1.3 %	3,055,800
Turkey	79,749,461	36,455,000	45.7 %	7.0 %	32,131,260
Ukraine	44,854,065	15,300,000	34.1 %	3.0 %	2,312,920
United Kingdom	63,047,162	52,731,209	83.6 %	10.2 %	32,950,400
Vatican City State	535	480	89.7 %	0.0 %	20
TOTAL EUROPE	820,918,446	518,512,109	63.2 %	100.0 %	250,934,000

NOTES: (1) The European Internet Stats (preliminary) were updated for June 30, 2012. (2) Facebook subscriber data is for December 31, 2012. (3) Detailed data for individual countries can be found by clicking on each country name. (4) The population numbers are for mid-year 2012 based mainly on data contained in [U.S. Census Bureau](#). (5) The usage numbers come from various sources, mainly from statistics published by [Nielsen Online](#), [ITU](#), [Facebook](#), [GfK](#), and other trustworthy sources. (6) Data may be cited, giving due credit and establishing an active link back to [InternetWorld Stats](#). (7) For definitions and help, see the [site surfing guide](#). © Copyright 2013, Miniwatts Marketing Group. All rights reserved worldwide.

Kilde: <http://www.internetworldstats.com/stats4.htm>

Ser vi på internetudbredelsen i Norden, ser tallene således ud:

Sverige: 9,1 mio. indbyggere, 8.7 mio. internetbrugere: 92,4 %
 Danmark: 5,5 mio. indbyggere, 4.8 mio. internetbrugere: 85,9 %
 Finland: 5.2 mio. indbyggere, 4.5 mio. internetbrugere: 85,2 %
 Norge: 4,7 mio. indbyggere, 4.4 mio. internetbrugere: 94,4 %
 Island: 311.000 indbyggere, 302.000 internetbrugere, 97 %
 Færøerne: 49.000 indbyggere, 37.500 internetbrugere: 76,1 %

Stærkere og svagere sprog

Mere interessant end dette kan være de forskellige sprogs relative styrke. Dansk blev i en avisartikel sommeren 2011 udnævnt til at være verdens 18. stærkeste sprog, selv om dansk blandt verdens ca. 6000 sprog rangordnes som mellem nr. 90 og 100, når der foretages opgørelser over, hvor mange der har et givet sprog som førstesprog.

Sprogmanden Ole Stig Andersen inddrog som begrundelse momenter som forældres valg af sprog, når de taler med deres børn, han påpegede betydningen af, hvor mange bøger og film der udkommer på sproget, ligesom han så på brugen af sprog inden for sektorer som handel og økonomi.

Nu er placeringen som nr. 18 efter min mening mildt sagt diskutabel, men det er sådan set relevant ikke bare at tælle hoveder, når man vurderer et sprogs styrke. Mange momenter kan inddrages:

sprogets officielle status

sprogets placering i medier, specielt nyhedsmedier

sprogets anvendelighed i specielt nye medier

tale- og skriftsprog eller kun talesprog

befolkningens uddannelsesniveau

prestigeforhold

politisk opbakning

folkelig opbakning

sproglig opmærksomhed

nationalfølelse/patriotisme

kodificering, dokumentation

og flere momenter kan føjes til.

Sidste punkt i min oversigt over 'momenter' rummede ordene kodificering og dokumentation. Der er ingen tvivl om, at det styrker et sprog at være velbeskrevet og altså i vore dage at være fyldigt repræsenteret på internettet. En af grundene til, at Ivar Aasen midt i 1800-tallet præsterede det kolossale arbejde i løbet af få år at etablere en stor grammatik over det norske folkesprog og en stor ordbog over samme, var naturligvis, at han ville styrke landsmålet og vise

dets rigdom. Og når irsk, et sprog der efterhånden kun blev brugt af ganske få, blev udstyret med omfattende beskrivelser og normeringer, var det for at kunne bruge sproget i den irske nation building og gøre det gangbart og operativt i moderne medier – og derpå kunne der oprettes radio og tv på irsk.

EFNIL, den europæiske organisation for nationale sproginstitutioner, iværksatte i 2003 projektet ELM (European Language Monitor), der skulle udforme et pilotprojekt for et sprogbarometer, populært sagt et redskab til måling af nationalsprogenes styrke og resistens. Man fandt frem til flg. indikatorer:

Sprogets status i landet, fx som administrationsprog; sprogløve og sproglige lovreguleringer

Borgerrettigheder, statsborgerskab og sprogkrav, fx sprogtest og sproglige mindretalsrettigheder

Nationalsprogenes status i uddannelsessektoren fra grundskolen til universitetet

Fremmedsprogenes status i uddannelsessektoren fra grundskolen til universitetet

Minoritetssprogenes status i uddannelsessektoren fra grundskolen til universitetet

Sproget i erhvervslivet, fx som koncernsprog, i websider og årsrapporter

Sproget i medierne, aviser, radio og tv

Sprogets internationale status, fx som undervisningsfag i andre lande

Sproget i voksenuddannelserne

Sproget i national og regional politik, den offentlige administration og juridiske institutioner

Sprogets status som officielt sprog i andre lande

Sproget i kulturinstitutionerne

Sprogbrug i familie og fritid

Her i Norden kan vi konstatere, at de lande, der forholdsvis sent har vundet deres suverænitet, generelt har en større opmærksomhed over for sproget som nationalsymbol, end de gamle suveræne stater som Sverige og Danmark. Har man været sprogligt undertrykt eller ikke været herre i eget hus, skærpes den sproglige opmærksomhed. Men presset mod selv store sprog kan være så

stærkt, at de taber domæne. Det ser man aktuelt mange eksempler på i Kina, som praktiserer massiv sprogundertrykkelse.

Den politiske interesse for at styrke hovedsproget i de nordiske lande er nok mindst i Danmark, større i Norge og Sverige, endnu større på Færøerne, i Grønland og Island. Men der kan være langt fra ord til handling. Mht. Åland og Finland gør særlige forhold sig gældende. Den finlandssvenske befolkning, som sprogligt er meget opmærksom, er under et vist pres, ligesom svenskundervisningen i Finland. Fremkomsten af ”de sande finner” har ikke gjort situationen lettere. I Danmark er Dansk Folkeparti det mest sprogpatriotiske parti, hvad der ikke har gjort det lettere at føre en afbalanceret sprogpolitik.

Når islandsk har kunnet overleve, skyldes det ikke antallet af islandsktalende, som i flere århundreder var under 50.000, men netop at sprogstørrelse og sprogstyrke ikke er identiske størrelser, og at man scorer højt på de momenter, jeg har listet op ovenfor. Og når nynorsk foreløbig har kunnet leve i mere end 150 år, understøttet af en mangfoldighed af talte dialekter, skyldes det heller ikke alene antallet af nynorskbrugere, men også de oplistede momenter og den regionale bevidsthed, der adskiller nordmænd fra fx danskere. Danskere spørger straks hinanden om, hvad de laver, arbejder med. Nordmænd spørger hinanden om, hvor de kommer fra. Sådan set kunne de jo bare høre efter.

Sproglige udtryksmuligheder

Et sprog med mange udtryks- og nuanceringsmuligheder er i en vis forstand større end et, der kun har få. I den forbindelse sammenligner man traditionelt antallet af ord i de største ordbøger over de sammenlignede sprog. Den metode er dog behæftet med mange og alvorlige problemer. Hvornår er der tale om et ord med mange betydninger, og hvornår er der tale om flere ord? Har vi fx fået et nyt ord eller en ny betydning, når *mus* nu også kan bruges i forbindelse med computernavigation? Ordbegrebet kan håndteres på mange måder, og ordforrådet er i mange sprog umuligt at gøre op, fordi man let danner nye ord, fx ved sammensætninger og spontandannelser. Antallet af ord i ordbøger afspejler i højere grad mængden af ressourcer og leksikografer, der var været involveret i ordbogsarbejdet end sprogenes forråd af ord og udtrykspotentialer. Lars Brink har i en spændstig afhandling (Brink, 1979) konstateret, at man i det gamle dialektsamfund havde brug for lige så mange, men naturligvis andre ord, end dem, man betjener sig af de moderne samfund. Sprogene afspejler forskellige verdener.

Individuelle sproghistorier

Et aktuelt vidnesbyrd om sprog som spejl af to verdener har den danske for-

lægger Johannes Riis leveret i artiklen "Glæden ved at være tosproget." Han er født i 1950 og vokset op på øen Mors i Limfjorden, et sted, hvor dialekterne efter danske forhold har vist sig forholdsvis resistente. Hans far havde en større gård, og Johannes blev hurtigt inddraget som medhjælper, når han da ikke var i skole. I underskolen var der skolegang hver anden dag, og i skolen talte eleverne dialekt, men lærte at skrive rigsdansk uden at opfatte det som noget problem. På centralskolen talte eleverne også dialekt, og først efter 7. klasse var der en lærer, der sagde, at eleverne muligvis måtte indstille sig på, at en enkelt lærer eller to kunne finde på at forlange, at de talte rigsdansk. Men heller ikke på realskolen stillede man særlige krav til sproget. Dialekten kunne helt frem til gymnasietiden anvendes både hjemme og i skolen, indtil han selv op til gymnasieårene ville forberede sig på, at "der var en verden uden for Mors", og i gymnasieårene blev det lokale standarddansk skolesproget, mens hjemmesproget fortsat var – og er – dialekten.

Tanken om at tale rigsdansk med forældre, brødre og fætre er nærmest umulig. Johannes Riis lægger vægt på "at have en forbindelse tilbage til min tidligste barndom og den livsform, jeg var en af de sidste til at vokse op under, og som nu kun er historie." "... jeg er tosproget og regner med at være det min tid ud (...)". Der var altså en klar arbejdsdeling mellem de to sprog; at kalde det ene rigere og mere udtryksfuldt end det andet lader sig ikke gøre. Men naturligvis er Riis' morsingbomål præget af ikke at have været anvendt i det daglige i 40 år, det er blevet gammeldags dialekt. Men hans to sprog afspejler to verdener. Den historie har paralleller i alle sprogsamfund, som er under pres fra et ekspanderende sprog og er for så vidt genkendelig i alle de nordiske sprogsamfund, måske undtagen det islandske.

Stafetløbet

Når sproget overleveres fra én generation til den næste, er det aldrig helt det samme sprog. Hver generation danner nye ord, og ordenes betydninger kan forskydes, umærkbart eller mærkbart. Det er en almindelig reaktion hos den ældre generation, at sproglige ændringer er af det onde. Mange opfatter nye udtaleformer som mislykkede forsøg på at ramme deres egen udtale, men hele næste generation kan have dannet nye mønstre. Betydningsudviklinger kritiseres normalt også, selv om fænomenet altid har gjort sig gældende. Ordene *bjørnetjeneste* og *forfordele* har eksempelvis fået nye betydninger i dansk, og det går ikke stille for sig. Kultur- og materialudviklingen fører uvægerlig til dannelse og optaget af nye ord, og selv om accepten af dette er større, kan det give anledning til skepsis hos den ældre generation. Den yngre generation er generelt mere tolerant og lader de ældre have deres sprog i fred. Selv om

sprogene ændrer sig, bliver de ved at hedde islandsk, norsk, dansk, svensk, færøsk osv.; de højfrekvente ord, funktionsordene er kittet i sproget og ikke på samme måde underlagt forandringens lov. Morfologi og syntaks ændrer sig heller ikke så meget over tid som udtale og ordforråd.

Litteraturen udfolder en bred vifte af sproglige udtryk og kan bygge bro mellem generationerne og sikre en fælles referenceramme. Den sprogdudvikling, der føres an af digtere og essayister, er et godt alternativ til den almindelige, mere markedsstyrede sprogdudvikling. Men hvor meget skal unge mennesker have med i bagagen af ældre litteratur? I Danmark er bølgerne gået højt siden 1970, da det såkaldte udvidede tekstbegreb indførtes i danskundervisningen. Vi har haft hidsige debatter om litterære, historiske og kunstkanoner. Det har sat litteratur, historie og kunst på dagsordenen, og det er godt. Mindre væsentligt er det, om man er tilhænger eller modstander af en kanon. I en skolesammenhæng er en kanon unødvendig, hvis man har gode læse- og læreplaner. Men hvis tekstvalget er frit, kan det let gå ud over det ældre stof. Efter min mening må man kende sin egen kulturelle baggrund, hvis man skal være udfarende og uforskrækket over andre kulturer. Hvis man ikke har et kulturelt fundament, bliver man bare omkringfarende. På samme måde er et godt fundament i modersmålet afgørende for udbyttet af at møde andre sprog og åbne sin verden.

Summary

This article is about large and small languages, strong and weak languages, rich and poor languages, languages with wide radii, languages with narrow radii and languages between people and languages in people. A distinction needs to be made between the number of people who have a certain language as their native language, and the number of people who speak this language as a second language. But the size and the strength of a language are not identical; factors such as a language's national status as being the official language, whether a language is seen as a national symbol, or how a language is represented by different types of media, for example the Internet, can determine a language's strength. A language also changes: new generations bring with them new words, which enter the vocabulary. Furthermore, one can also talk bilingualism within a language, whereby dialect and the standard form create two linguistic worlds.

Litteratur:

Brink, Lars 1979: Ordforrådets omfang og vækst. I: *Børnenes sprog – sprogene omkring børn*. København: Hans Reitzel, 109-175.

Rischel, Jørgen 2007: *Mlabri and Mon-Khmer*, udg. af det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.

Emneord: store og små sprog, sprogs størrelse, dansk

Jørn Lund, professor, direktør i Det Danske Sprog- og Litteraturselskab indtil 2011, medlem af Ekspertgruppen Nordens Sprogråd , formand for Dansk Sprognævn